

Streszczenie

Na wstępie mojej rozprawy doktorskiej zwracam uwagę na interesujący mnie temat, dotyczący pogranicza między przeszłością, a teraźniejszością, które pragnę pokazać „lokalnie”. Swoje działania artystyczne opieram na kulturze żydowskiej, która jest kulturą grupy pogranicza.

Na przeszłość składają się moje wspomnienia. Kontynuacją przeszłości jest teraźniejszość, która osnuta jest na moich przeżyciach. Czas przeszły z teraźniejszym będą istniały jako jedna konstrukcja, a momentem granicznym będzie poruszenie kompozycji, prowadzące do stopniowej przemiany w sposobie myślenia i odczuwania, zarówno przeze mnie jak i innych uczestników mojej aktywnej instalacji. Inspiracją do pracy badawczej stało się zetknięcie z dwoma różnymi światami, dwoma różnymi czasami. Jeden przedstawiał obraz mocno zakurzonych opowieści zasłyszanych w dzieciństwie. Pachniał pustynią, kurzem przewracanych stron opowieści o biblijnych bohaterach, rodzinami, szabasowymi świecami i smutkiem za czymś co odeszło. Drugi świat to wszystko co się wokół mnie działo. Oba światy naznaczone były cyklicznością mijających pór roku i świąt. Mówiono mi, że „*To, co było, jest tym, co będzie, a to, co się stało, jest tym, co znowu się stanie*”.¹

To uczucie zawieszenia między przeszłym, a teraźniejszym, mnie nie opuszcza. Postanowiłam powołać drejdlę (zabawkę służącą do gry podczas święta Chanuka) na głównego aktora w mojej próbie znalezienia pogranicza między czasem przeszłym, a teraźniejszym, między tam i tu. Podstawą mojej instalacji są wspomnienia, które jawią się jako czas przeszły, zaklęty w postaciach osób, które odeszły. Przeszłość nakłada się na teraźniejszość. Moje dotychczasowe inspiracje i przemyślenia doprowadziły mnie do zadania pytania o moc wyjaśniającą drejdlę w sztuce i kulturze współczesnej, dochodząc do wniosku, że jest to symbol nie używany. Poprzez moją pracę chciałabym ukazać jego współczesną interpretację.

Myśląc dalej nad współczesnymi możliwościami drejdlę, wydaje mi się, że chciałabym sprawdzić czy zadziała on jak swoista maszyna pamięci. Wspomnienia przywołane przez opowieści, a następnie wzmocnione użyciem tego samego symbolu (drejdel), którego do chanukowych rytuałów używały przeszłe pokolenia, ukazują cykliczność. Co roku w święto Chanuki, rozpoczynające się 25 dnia miesiąca kislew, wprawia się w ruch drejdel. Drejdel w mknącej jak autostrada rzeczywistości, nadal niesie to samo przesłanie ("wielki cud zdarzył się tam-tutaj").

Zakręcając drejdel, powtórzę dokładnie to co robiono w przeszłości i co czynią kolejne, następujące po nich pokolenia. Wzbicie się w taniec po kole, przy pomocy Neve Drejdelim wprowadza w swoisty rodzaj transu rytualnego. W ten sposób można dotknąć przeszłości i przywrócić przeszłe wspomnienia, pozostając jednak we współczesności.

W części metodologicznej rozprawy, przedstawiam metody jakimi się posługuję, by odpowiedzieć na pytania badawcze dotyczące znaczenia formy i przypisanego jej ruchu, ale także zwrócić uwagę na relacje jakie występują między nimi.

¹(*Księga Koheleta, Rodział 1*)

W związku z faktem, że opieram się na figurze kolistego czasu, powołuję się na hermeneutykę, a zwłaszcza na koło hermeneutyczne. Pokazuje ono ruch, krążenie między ogólną teorią a szczegółem rozwiązań w pracy, także historią a współczesnością, bądź tym co kulturowe, a tym co osobiste.

W metodologii sięgam także po antropologiczną koncepcję, dotyczącą trójdzielnej struktury rytuału. Zauważam bowiem podobieństwo owego przejścia z „bycia tam” do „bycia tu” do obrzędów okresu przejściowego i stanu liminalnego opisywanego m.in. przez brytyjskiego antropologa Victora Turnera. Stworzona przeze mnie instalacja aktywna ma posiadać funkcję sprawczą. Kiedy nie działa jest pozbawiona tej mocy. W związku z tym opieram się także na performatyce, która za podstawę performansu uznaje dwa elementy: rytuał i zabawę. Zachowania artystyczne są według tej teorii, działaniem codziennym o charakterze rytuału. Sztuka performansu jest odgrywaniem wspomnień, ale także ich reaktualizacji w nowym czasie i kontekście.

W dalszej części rozprawy przyglądam się ikonografii drejdlu w kulturze. Można bowiem znaleźć liczne przykłady istnienia tego symbolu w malarstwie, literaturze czy fotografii.

Swoje badania opieram także o kabałę. W kabale uważa się, że czas daje się bez końca odzyskiwać. To jakby uobecniony czas mityczny i terażniejszość, w którą włączamy się za pośrednictwem rytuałów nakazanych nam przez Biblię. Obrzędy te przez swoją powtarzalność, przyjmują postać cykliczną, kolistą. Ludzie za pomocą nakazanych rytuałów, wracają do zarania czasu i próbują znaleźć dla siebie odpowiednie miejsce w Drzewie Życia, na które składa się dziesięć sefirot - emanacji boskiego światła. W mojej instalacji każdy z drejdlu przybierając kształt sefiry, kabalistycznego koła, kręci się osobno, ale działa też w masie innych drejdlu. W kole, koniec jest jednocześnie jego początkiem. Wszystkie rytuały i święta polegają na aktualizowaniu jakiegoś wydarzenia, dokonanego w przeszłości. W ten sposób poprzez obrzędy można ten czas bez końca odzyskiwać. Moje sefiryne koła mają być swoistą podróżą i wywołaniem wspomnień przeszłych pokoleń. W tym sefiry, rytualnym, kolistym tańcu można dopatrzeć się rodzaju ekstazy, pozwalającej na połączenie przez chwilę przeszłości z terażniejszością. Dodatkowo światło ultrafioletowe, pojawiające się w czasie wirowania instalacji drejdlu, ma za zadanie wzmocnienie mistycznego charakteru obrzędu. Przywołując święto Chanuki, w którym „*nes godol haja sham/po*” „zdarzył się tam/tutaj wielki cud”, nawiązuję do ciągu pokoleń, które w przeszłości w czasie Chanuki, wykonywały ten sam rytuał. Wiąże on ojców z dziećmi i dzieci z ojcami, dając więzom ponadczasową łączność. Stąd też Neve Drejdelim otoczony został przestrzennymi interpretacjami kształtu drejdlu, który przypomina dom, przywołujący na myśl, wiele znaczeń, m.in. schronienie, bezpieczeństwo, rodzinę a i też wspomnienia z dzieciństwa.

W końcowej części rozprawy podkreślam, iż drejdel w mojej instalacji nabiera barw i charakteru niezwykle osobistego.

Drejdel staje się dla mnie symbolem, który przypominał mi co było. Przywrócił mi pamięć i kontakt z dawnymi wydarzeniami. Stał się symbolem swoistej łączności

wspomnień i miejsca. Przez inne osoby, którym ten symbol nie jest znany, może być inaczej odbierany.

Jest "zabawką" z moich wspomnień. Kręcono drejdlą każdego miesiąca kislew "tam" (bowiem "wielki cud zdarzył się tam"), a teraz ja to robię w tym samym czasie "tutaj" ("wielki cud zdarzył się tutaj"), w święto Chanuki, które upamiętnia cud.

Takiego cudu, który połączy mnie z przeszłymi pokoleniami, oczekuję.

W końcowej części rozprawy, podkreśliłam fakt, iż Neve Drejdelim uruchamia u mnie pracę pamięci i wyobraźni. Tworzy obszar wspomnień, nowych powiązań i sensów. Odsłania, ewokuje i uobecnia minione, nadając kształt wspomnieniom i otwierając śluzę pamięci. Działanie Neve Drejdelim jako swoistej maszyny pamięci, ograniczyłam do mojej osoby i oparłam na wątkach mi najbliższych. Przy wsparciu maszyny pamięci, przeszłam rodzaj rytuału, który ze stanu pomiędzy, przeniósł mnie w sferę swoistego pokonania tajemnicy milczenia, oczyszczenia i ujrzenia własnej tożsamości. Instalacja Neve Drejdelim pomogła mi nałożyć przeszłość na teraźniejszość.

W moich poszukiwaniach przeszłam drogę w wymiarach czasu i przestrzeni.

Zbierałam wrażenia, by dokonać ich opisu i interpretacji wizualnej, którą jest właśnie Neve Drejdelim - moja maszyna pamięci, przywołująca wspomnienia we współczesności. Przyglądam się i badam jakich emocji doznają inni odbiorcy. Jakie wrażenia moja maszyna pamięci wywiera na inne osoby. Czy tak jak mnie, wciąga w świat przeszłości, czy wywołuje wspomnienia? Zastanawiam się jakie skojarzenia może wywołać. Czy jeśli dla kogoś symbol drejdlą jest nieznan, to czy będzie ewokować wspomnienia? Czy wir baśniowego świata, go wciągnie? Zakładam także, że wątek historycznego znaczenia drejdlą może nie mieć znaczenia w tym wypadku. Ci którzy po raz pierwszy spotykają się z drejdlą, zobaczą dopiero jego hipnotyczny taniec, jak wir wielkiego miasta. Skojarzy im się z pograniczem multikulturowym.